

Covid-19 Kapsamında Piyasa ve Devlet İlişkisine İlişkin Bir Değerlendirme: Yükselen Devlet Kapitalizmi mi?

Semanur Soyyiğit

Kırklareli Üniversitesi, Türkiye
semanurs83@gmail.com

Ercan Eren

Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
ercaeren@gmail.com

Özet:

Modern makroekonomide devletin ekonomideki rolü ve payı üzerine yapılan tartışmalar, kapitalizmin karşılaştığı her krizde yeniden daha belirgin bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. En son 2008 krizi ile önemli bir gündem olan bu konu, bugün yaşanmakta olan koronavirüs salgını ile hükümetlerin bu salgın sürecinde uygulamaya başladıkları politikalar çerçevesinde küresel ekonomik sistemin gelecekte nasıl şekilleneceği konusunda yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Küresel sistemde yeni bir düzene geçileceği fikirleri ortaya atılırken, Covid-19 salgını sonrası Dünya Ekonomi Forumu tarafından ortaya atılan ‘Büyük Sıfırlama (Great Reset)’ tartışmaları da bu fikirlerin haklılığını tasdik etmektedir. Zira bu çerçevede; salgının küresel ekonominin zayıflıklarını daha da açığa çıkardığı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir dünya ekonomisinin inşa edilmesinin vaktinin geldiği belirtilmektedir. Bir yandan bu tür bir yeniden inşaya kuşku ile yaklaşılırken, öte yandan salgın sürecinde devletin gücünü ve yetkisini artıran uygulamaların demokratik eğilimin kötüleşmesine yol açacağı yönünde endişeler de mevcuttur. Bu çalışma, salgın süreci ve bu sürecin devlet-piyasa ilişkisine yönelik olası sonuçlarına yönelik bir derleme sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Küresel ekonomik sistem, serbest piyasa ekonomisi, devlet kapitalizmi, Covid-19

JEL Kodları: P00, P51, H1

An Assessment of the Relationship between Market and State within the Scope of Covid-19: Rising State Capitalism?

Abstract:

The debates on the role and share of the state in the economy in modern macroeconomics become again a prominent topic of discussion in every crisis capitalism encounters. This issue, which has been an important agenda with the latest crisis in 2008, has started to be discussed again on how the global economic system will shape in the future within the framework of the policies that have been started to implement during the pandemic process. The "Great Reset" discussions put forward by the World Economic Forum after the Covid-19 outbreak confirm the justification of these ideas that a new order will be introduced in the global system. In this context, it is stated that the epidemic has further revealed the weaknesses of the global economy, and it is time to build an inclusive and sustainable world economy. On the one hand, such reconstruction is approached with suspicion, on the other hand, there are concerns that practices that increase the power and authority of the state during the epidemic will lead to the deterioration of the democratic tendency. This study presents a review of the epidemic process and its possible consequences for the state-market relationship.

Keywords: Global economic system, free-market economies, state capitalism, Covid-19

JEL Codes: P00, P51, H1

Giriş

Devletin ekonomiye dâhil olma ölçüsü ve biçimi üzerine yapılan tartışmalar yeni değildir. Modern makroekonomide 1929 Büyük Buhranı ile Keynesyen politikalar çerçevesinde gündeme gelen bu tartışmalar, 2008 küresel krizi ile yeniden yaşanmış; son bir yıldır bütün ülkelerin mücadele etmekte olduğu pandemi sürecinde ise bu tartışmalar tekrar önem kazanmıştır. Zira pandemi, küresel ticaret sisteminin önemli bir kusurunu ortaya koydu. Bugün bulunduğumuz noktada, dünya ölçeğinde üretim küresel değer zincirleri vasıtasıyla birbirine oldukça bağlı hale geldi. Bu nedenle, imalat kesimi gıda ürünlerinden sağlık ürünlerine kadar yaşamsal nitelikte olan bu ürünlerin kıtlığı ile dünyayı savunmasız biçimde bıraktı. Bu kıtlıklar ülkeleri ihracat yasaklarına ve kısıtlamalarına itti, zira her ülke kaynaklarını öncelikli olarak kendi vatandaşlarına sunmak istedi. Uluslararası örgütler bu duruma müdahale etseler de söz konusu durum ciddi bir ahlaki sorun teşkil etmekteydi. Söz konusu ahlaki sorunun kendisini fark etmenin yanı sıra, bu sorunun kaynağını fark etmek de oldukça önem taşımaktadır. Laissez faire düşüncesi doğrultusunda, ABD ve birçok ülke özel sektörün kar maksimizasyonu amacı doğrultusunda aldığı üretim kararlarına dayanan bir sisteme sahiptir. Bu bağlamda yaşanan eksikliğin iki boyutu vardır (Baltzan, 2020): (i) üretimin kar maksimizasyonu amacıyla az sayıda belirli ülkede yoğunlaşması, (ii) etkinliğin ön planda olduğu ekonomik rejime dayalı olarak kapasite yetersizliği. Bu sebeplerle küresel arz zincirindeki aksaklıklar pandemiye cevap vermede olumsuz etkilere sebep olmuştur. Dolayısıyla tarifelerin ve ihracat yasaklarının kaldırılması sorunu çözmeyecektir. Zira bu

ürünlerin yeterli miktarda üretimi için üretim kapasitesi yetersizdir. Bir diğer ifadeyle, piyasa bu denli yaşamsal bir konu karşısında sorunun çözümünde etkin değildir.

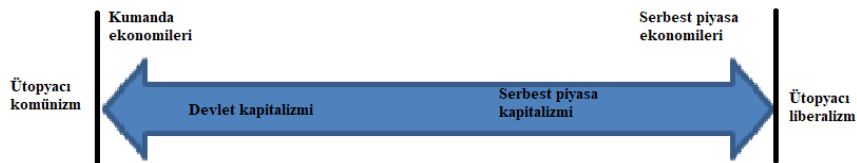
Mevcut durumda dünyanın üç belirsizlik ile karşı karşıya olduğu söylenmektedir (Yong, 2020): (i) pandeminin ne zaman kontrol altına alınacağı ve etkin bir aşılamanın küresel düzeyde ne zaman sağlanabileceği, (ii) küresel ekonomik durgunluğun ne kadar ve ne şiddette süreceği, (iii) küresel düzenin nasıl bir rota izleyeceği. Bu üçüncü belirsizlik kapsamında, devlet ve piyasa ilişkileri ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Zira 2008 küresel finans krizi akabinde olduğu gibi koronavirüs salgını döneminde de birçok ülkede devletin ekonomiye ve piyasalara müdahalesi artmaktadır. Bu bağlamda devlet-piyasa etkileşimi açısından pandemi öncesi ve pandemi sonrası olmak üzere bir ayırım oluşacağı görüşleri de yaygındır.

Bu çalışmada da, 21. yüzyılın zorlu geçmekte olan ilk çeyreğindeki gelişmeler çerçevesinde, serbest piyasa sistemi ve devlet kapitalizmine ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu çerçevede ilk olarak devlet kapitalisti devletleri tanımlayan ortak özelliklerden ve devlet kapitalizminden, akabinde devlet kapitalizminin uygulanma biçimlerinden, son olarak da pandemi sonrasına ilişkin gelecek senaryolarından bahsedilmektedir.

Piyasa Spektrumu ve Devlet Kapitalizmi

Piyasa spektrumu incelendiğinde, spektrumun iki ucunda devletin ekonomideki rolüne ilişkin uç ideolojilerin yer aldığı görülmektedir. Sol uçta hiç serbest piyasa faaliyetinin olmadığı ütopyacı komünizm yer almaktadır. Ancak en sıkı biçimde kontrol edilen ülkelerde dahi karaborsanın talebi karşılamak için belirlediği, dolayısıyla da bu uç ideolojinin hiç var olmadığı belirtilmektedir. Sağ uçta ise piyasayı yöneten, düzenleyen veya müdahale eden hiçbir otoritenin olmadığı ütopyacı liberalizm yer almaktadır. Bu iki uç ideoloji arasında ise kapitalizmin gerçek dünyada karşılaşılan türleri yer almaktadır. Şekil 1’de kapsamı kumanda ekonomileri ve serbest piyasa ekonomileri olan daha dar bir gösterim bulunmaktadır. Küba’da katı biçimde kısıtlanmış serbest piyasa yapısı ile kumanda ekonomisinin ve 19. yüzyıl sonlarındaki Amerika gibi minimum devlet müdahalesi içeren serbest piyasa ekonomisinin bu dar spektrumun sınırlarını oluşturduğu belirtilebilir. Bu ikisi arasında ise hükümetlerin ekonomik işleyişe ne ölçüde dâhil olduklarına göre değişen farklı kapitalizm türleri yer almaktadır. Dünyadaki bütün ekonomiler kumanda ekonomileri ile serbest piyasa ekonomileri arasında yer alan bu dar spektrum içerisinde yer almaktadır. Zira en katı kontrol edilen ülkelerde dahi biraz serbest piyasa faaliyeti olduğu belirtilmektedir (Bremmer, 2010).

Şekil 1. Piyasa Spektrumu

Kaynak: Bremmer (2010).

Son yıllarda, küresel bir olgu gibi değerlendirilebilecek bir ekonomik model gelişmektedir. Zira 2008 küresel krizinden bu yana dünya genelinde ekonomiye devlet müdahalesi

artmaktayken, demokrasi de küresel anlamda kötüleşmektedir. Covid-19 pandemisinin yayılımı ve bunun ekonomik sonuçları, bu iki eğilimi daha da pekiştirdi. Derecesi farklı olmakla birlikte dünya üzerindeki bütün hükümetler virüsün yayılımını yavaşlatmak amacıyla birtakım kapanma stratejileri uyguladılar, ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz sonuçları yumuşatmak için teşvik paketleri yürürlüğe koydular. Bu bağlamda devlet sosyal hayatı kontrol etmekten belli sektörlerle yardım etmeye, toplumun savunmasız kesimlerine sosyal yardımda bulunmaya kadar artan bir rol ile iktisadi hayat içerisinde yer aldı. Bu müdahaleci devlet rolünün kriz kaynaklı ve periyodik olmayan bir özellikte olduğu düşünülse de, uzun dönemde bu sürecin kapitalist sistemin işleyişi ve devletin ekonomideki rolü üzerinde ne tür sonuçları olacağını kestirmenin güç olduğu belirtilmektedir (Ricz, 2021). Bu konu üzerine yapılan tartışmalarda, pandemi süreci ile devlet kapitalizminin yükselişe geçtiği de sıklıkla dile getirilmektedir. Bu tartışmalara değinmeden önce devlet kapitalizminin özellikleri ve uygulamadaki farklı türlerine değinmek faydalı olacaktır.

Öncelikle, devlet kapitalizminin karma kapitalist ekonomiden farklılıklarından bahsedelim. Rekabete dayalı serbest piyasa faaliyeti ile sınırlı hükümet müdahalesi ‘karma’ kapitalist ekonomiyi oluşturmakla birlikte; bu tek kategori içinde dahi farklı kapitalizm türleri mevcuttur. Zira bazı devletler ulusal ekonomide diğer ülkelere göre daha sık ve doğrudan biçimde faaldir. Bununla birlikte, bütün karma sistemlerin ilkesel olarak ortak noktaları, sadece serbest piyasanın uzun dönemde refah oluşturacağı, hükümetin ekonomide asla baskın oyuncu olmaması gerektiği düşüncesidir. Devlet kapitalizmi ise bu düşünceye karşıdır (Bremmer, 2010). Margaret vd. (2020) devlet kapitalizmini, devletin piyasa ve özel firmalar arasında dominant role sahip olduğu bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu sistem içerisinde ekonomik kalkınma yalnızca mülkiyet ile değil, büyük ve otonom bir devletin merkeziliğinde kurumsal ve finansal müdahalelerle de artırılmaktadır. Ekonomide krediye tercihlili erişim, teşvikler, endüstriyel politika rehberliği araçlarıyla seçiciliğe dayalı politikalar izlenir. Savunma, enerji, iletişim ve finans gibi stratejik önemi haiz sektörlerle önem verilir (Pearson vd., 2020). Bununla birlikte devlet kapitalizmi komünizmin ya da merkezi planlamanın güncel bir biçimi de değildir. 21. yüzyıl devlet kapitalizmi, devletin öncü ekonomik aktör rolü oynadığı ve piyasaları öncelikli olarak politik kazanç için yönettiği bir sistemdir (Bremmer, 2010). Politik liderler devlet kapitalizmini yönetebilmek için bazı aracı kurumlardan yararlanmaktadır. Bunlar; Ulusal Petrol Şirketleri (NOC - national oil corporations), Kamu İktisadi Kuruluşları (SOE - state-owned enterprises), Varlık Fonları (SWF - sovereign wealth funds). Bremmer’e göre; bu kurumların bazılarının varlığı bir ülkeyi doğrudan devlet kapitalisti yapmaz. Önemli olan bu kurumların kaçına sahip olduğundan ziyade nasıl kullanıldıklarıdır. Bununla birlikte, eğer bir ülkede bu kurumların dördü de bulunuyorsa, o devlet büyük olasılıkla devlet kapitalistidir (Bremmer, 2010).

Devlet kapitalizminin bugünkü biçimine nasıl ulaştığına dair Nölke (2014), üç dalga şeklinde gerçekleşen bir süreçten bahsetmektedir. Birinci dalga 19. yüzyılın ortalarından sonlarına kadar olan dönem boyunca ABD, Almanya, bazı İskandinav ülkeleri ve sonra da Japonya’daki ticari korumacılık ile gerçekleşti. Buradaki temel düşünce, İngiliz ekonomisine karşı yerli sanayiinin geliştirilmesi fikriydi. Birinci dalgada kullanılan temel araç gümrük tarifeleriydi. 1920’lerin liberal havası içerisinde devlet kapitalizminin de modası geçti. İkinci

dalga, Büyük Buhrandan sonra ABD’de, Avrupa’da ve Sovyetler Birliği ekonomilerinde devletin artan rolünü; sonrasında ise Doğu Asya’nın kalkınmacı devletlerinin doğuşunu kapsamaktadır. Bu dalgada, birinci dalgaya göre daha kapsamlı araçlar seti kullanılmıştır. Ayrıca bu dalga merkezi ekonomik planlama gerektirmiştir. ABD’deki Yeni Düzen, İşveç Modeli, faşizm ve Stalinizm’den 20. yüzyılın ortalarından itibaren Japonya ve Güney Kore’deki dönüşüm mucizesine kadar oldukça farklı formlar almaktadır. Devlet müdahalesi birinci dalgaya göre daha kapsayıcı olmuştur. 1980 ve 1990’larda kalkınmacı devlet modeli cazibesini yitirdi. Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerde üçüncü dalga farklıdır. Zira gelişen piyasa (emerging market) kapitalizmi ne yasaklayıcı tarifelere ne de merkezi kumandaya dayanır. Bunun yerine çeşitli kamu otoriteleri ve bireysel şirketler arasındaki resmi ve gayri resmi ilişkilere dayanmaktadır. Ulusal ekonomik kalkınmada hem ülkeye gelen hem de dışarı yapılan doğrudan yabancı yatırımların stratejik ve seçici kullanımı devlet kapitalizminin üçüncü dalgasının temel özelliğidir (Nölke, 2014).

Bremmer (2010) ise devlet kapitalizmini Nölke’ninkinden farklı bir değerlendirme ile 4 dalga ile açıklamaktadır. Buna göre devlet kapitalizminin birinci dalgası, 1960’larda OPEC’in oluşumu ile başladı. 1940’lardan beri var olan Ulusal Petrol Şirketleri 1973’ün sonunda etkili dış politika silahına dönüştü. Zira OPEC üretimi belli ülkelerle sınırladı ve ABD ve Hollanda’ya Yom Kippur Savaşı’na verdikleri destekten dolayı ambargo uyguladı. Petrol fiyatları birkaç hafta içinde birkaç misline çıktı. Petrol şoku ABD’yi depresyona sürükledi ve enflasyonu tetikledi. ABD ve Avrupa’da çeşitli petrol ve gaz türlerinde tayınlamaya yol açtı. Modern kaynak milliyetçiliği, petrol üreticileri birlikte hareket ederek uluslararası üretim düzeyini kontrol edebildiklerini ve Batılı çokuluslu şirketlerden daha fazla gelir elde edebildiklerini fark ettiklerinde doğdu. Yeni değerlendirilen Ulusal Petrol Şirketleri daha sıkı hükümet kontrolü altına girdiler. İkinci dalga, 1980’lerde ve 1990’ların başında gelişen ülkelerin (Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya, G. Kore, Meksika, Türkiye gibi gelişen piyasalar) liberalizasyonu ve ekonomik genişlemesi ile gerçekleşti. Bu ülkelerin çoğu tarihsel açıdan devletin ekonomik karar alma sürecinde doğrudan yer almasına alışkınlıkları. Politik kültürleri bu devletleri, temel ekonomik sektörlerin etkin hükümet yönetimi altında kalması gerektiği kanaatine eğilimli yapmaktadır. Bu devletlerin serbestlik yönünde yaptıkları yasalara karşın, serbest piyasa ilkelerine bağlılıkları belirsizdir. Ekonomik liberalizasyon adı geçen birçok gelişen piyasaya bireysel hakları koruyacak bağımsız mahkemeler, en çok karı kimin sağladığını kontrol edecek bağımsız basın veya şeffaflık kültürü olmaksızın güçlü bir büyüme sağladı. Üçüncü dalga, gelişen piyasaların büyümesi ve son yıllarda emtia fiyatlarındaki artış ile oluşan nakit artışı ile gerçekleşti. Zira bu süreç Güney Asya’da tüketiciyi büyük ölçüde Doğu Avrupa ve Latin Amerika düzeyine çekti. Bu süreçler birlikte aşırı bir küresel sermaye miktarı ortaya koydu ve ulusal varlık fonlarına ihtiyaç doğurdu. Bu fonların yönetiminde yatırım kararlarının karlılığa mı yoksa politik baskıya mı dayandığı ise buradaki esas sorudur. Bremmer’e göre dördüncü dalga küresel krizle başladı. Zira 2008’de Batılı hükümetler ekonomiye büyük ölçüde müdahale etmeye başladılar. Devlet kapitalisti ülkeler de bu krizden etkilendiler. Rusya 10 yıllık periyotta ilk kez bütçe açığı verdi. Çin ise daha az etkilendi. Hindistan ve Mısır’da da daha az etkilenme ve daha hızlı bir toparlanma gerçekleşti. Dolayısıyla, bu süreç serbest piyasa mekanizmasının özel sektör rekabetinin uzun dönemli büyüme için temel olduğu görüşünün temelini sarsabilir (Bremmer, 2010). Hatta Bremmer,

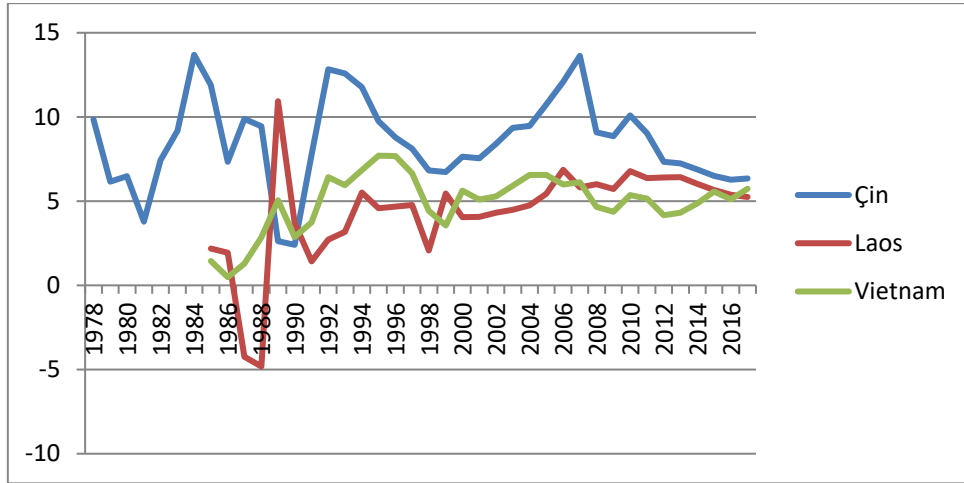
devlet kapitalizminin Rusya ve Çin başta olmak üzere diğer ülkelerde nasıl çalıştığının, güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğunun anlaşılmasının gelecek yıllarda mevcut yaşamımızı nasıl değiştireceğini anlamak açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine akıllara Covid-19 pandemisi beşinci dalga olabilir mi sorusu gelmektedir.

Bu kısımda, Çin'in kalkınma modeli üzerine bir ilave açıklama yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Zira Çin'in kalkınma modeline ilişkin devlet kapitalizmi, ahabap-çavuş kapitalizmi, sino-kapitalizm gibi birçok tanımlama yapılmakla birlikte; Çin'deki (aynı zamanda Vietnam ve Laos'taki) rejimler sosyalizm ve piyasa ekonomisinin kombinasyonuna tekabül etmektedir. Çin Komünist Partisi'nin 1992 yılındaki 14. Ulusal Kongresinde parti lideri ilk kez Çin'in ekonomik yeniden yapılandırma modelinin 'sosyalist piyasa ekonomisi' olduğunu açıklamıştır. Bu ifade, 1982 yılındaki 12. Parti Kongresinde açıklanan 'Çin'e özgü özellikler ile sosyalizmin inşası' şeklindeki daha geniş çerçevenin yeniden ifadesidir. 2017 yılındaki 19. Parti Kongresinde açıklanmış en son politik teori olan 'Yeni Dönem için Çin Özellikli Sosyalizm Üzerine Xi Jinping Düşüncesi' bu düşüncenin devamıdır. Aynı kongrede Xi Jinping, içerisinde parti otoritesinin ve disiplininin güçlendirilmesi ve Marksizm dâhil temel sosyalist değerlerin uygulanması gibi önemli ilkeler açıklamıştır. Bununla beraber, aynı konuşmanın devamında Xi, kamu ve özel sektörün geliştirilmesinin, Çin endüstrisinin küresel değer zinciri içerisinde yukarı çekilmesinin, yeni büyüme alanlarının teşvik edilmesinin, girişimciliğin teşvik edilmesinin ve Çin'in yenilikler ülkesi yapılmasının önemine vurgu yapmıştır. Bekkevold vd. (2020) farklı terimler ile ifade edilse de Vietnam ve Laos'ta da sosyalist piyasa ekonomisinin olduğunu belirtir. Vietnam ve Laos'un yanı sıra Çin'de kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi gibi birçok gelişme neoliberal nitelikli politikalar olarak değerlendirilmektedir. Üç ülke de planlı ekonomiden uzaklaşsalar ve merkeziyetçiliği ve regülasyonu azaltsalar da devlet farklı biçimlerde hala ekonomi üzerinde güçlü bir konumda yer almaktadır ve iktidar partisi her sektörün içinde yer almaktadır. Mesela; Çin'de özel şirketlerin artışına rağmen devlete ait bankalar Kamu İktisadi Kuruluşlarını desteklemektedir ve özelleştirilen Kamu İktisadi Kuruluşları dahi özel girişimler ile alakalı olarak hükümet desteğinden yararlanmaktadır. Bu ülkelerde finansal sistem devlete ait bankaların güdümündedir. Geçmişteki ve hâlihazırdaki özelleştirmelere rağmen devlete ait kuruluşlar hala ekonomideki başlıca aktörlerdir (Bekkevold vd., 2020).

Resmi olarak Çin'de 1978/1979 yıllarında, Vietnam ve Laos'ta ise 1986 yılında başlayan bu sosyalist piyasa ekonomisi dönüşümü ile bu ülkelerde kişi başına düşen gelirin büyümesi açısından önemli bir performans yakalanmıştır. Bu performans Şekil 2'de yer alan grafikte verilmiştir.

Şekil 2: Yıllık Kişi Başına Düşen GSYH Büyüme Hızı

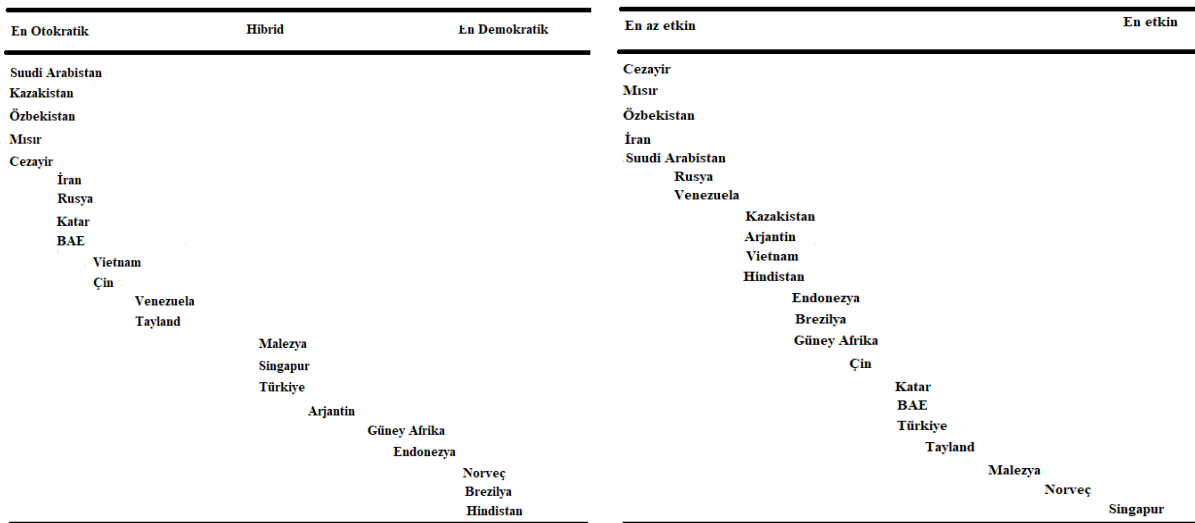
Kaynak: Bekkevold (2020).

1989-2018 dönemini kapsayan 30 yıllık dönemde yıllık büyüme oranları Çin’de %8.4, Vietnam’da %5.4 ve Laos’ta %5.1 olmuştur. Çin 17 yılda düşük-orta gelirli ülke sınıfından yüksek-orta gelirli ülke sınıfına yükselmiştir. Çin ve Vietnam yoksullukla mücadelede oldukça başarılı bir performans sergilemiştir. Çin piyasa reformunun başlangıcından bu yana 800 milyon kişinin mutlak yoksulluktan kurtulmasını sağlamıştır (Bekkevold vd., 2020).

Devlet Kapitalizminin Uygulamadaki Farklılıkları

Devlet kapitalizminin uygulandığı ülkeler arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklara dayanılarak yapılan ayrımlardan biri demokratik-otokratik ayrımı, bir diğeri ise etkinlik açısından yapılan ayrımdır.

Şekil 3. Devlet Kapitalisti Ülkelerin Sınıflandırılması

Not: Sol taraftaki grafik devlet kapitalisti ülkelerin otokrat-demokrat spektrumunu; sağ taraftaki spektrum ise en etkisiz ve en etkin devlet kapitalizmi spektrumunu göstermektedir.

Kaynak: Kurlantzick (2016).

Kurlantzick (2016)'in değerlendirmesine göre; en demokratik devlet kapitalisti olmak o ülkeyi en etkin ülke yapmaz, ancak ülkelerin devlet kapitalizmini etkin hale getirebilmek için bir miktar politik açıklığa da ihtiyaçları bulunmaktadır. Şekil 3'teki spektrumun ortalarına yakın olan ülkelerin ise uzun dönemde ekonomik olarak en başarılı ülkeler olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte politik olarak en otokratik olan devletler, yani politik özgürlüğün ve kamu düşüncesine yanıt verme kabiliyetinin en düşük olduğu devletler, en az etkin ve en az başarılı devlet kapitalistleridir. Bu ülkelerde hükümetler, itiraz edilebilir seçimler dzenlemezler. Spektrumun diğer tarafında ise Norveç, Hindistan ve Brezilya gibi en demokratik devlet kapitalisti ülkeler vardır. Bu ülkelerde zgr, adil ve düzenli seçim düzenlenir; bireysel haklar korunur; zgr basın vardır; liderler üzerinde kontrol hakları vardır; yolsuzluk karşıtı güçlü denetleyiciler vardır. Endonezya ve G. Afrika gibi demokrasinin gelişmekte olduğu ama hala zayıf temellere sahip olduğu demokratik devlet kapitalisti ülkeler ise spektrumun ortasına daha yakındır. Otokrasi ve demokrasi ile uygulanan devlet kapitalizminin ortasında, demokrasinin ve otokrasinin bazı unsurlarını birleştiren hibrid rejimlere sahip devlet kapitalisti ülkeler bulunur. Bir ölçüde rekabetçiliği barındıran, düzenli, fakat tam zgr olmayan seçimler düzenlerler (Kurlantzick, 2016).

Etkinlik açısından değerlendirildiğinde ise en etkin devlet kapitalisti ülkelerin, aynı zamanda dünyanın en etkin ekonomileri olan Norveç ve Singapur oldukları görülmektedir. Yani bu ülkelerde şirketler yüksek verimlilik üretmekte; üretim girdilerinden hem özel şirketlerde hem devlet şirketlerinde iyi biçimde faydalanılabilmekte; finansal piyasalar sermayeyi verimli biçimde tahsis edebilmekte; altyapı ve diğer hükümet projeleri mali açıdan en etkin yapıda tamamlanabilmekte; ülke sahip olduğu doğal kaynaklardan da en yüksek ekonomik yararı elde edebilmektedir. Ancak bu ülke ekonomileri etkin olmakla birlikte, hala devlet kapitalisti sınıfı içerisinde yer almaktalar. Bu ülkelerin özünde serbest piyasa ekonomisi oldukları için etkin olduklarını söylemek de doğru değildir. Zira Singapur ticarete açık olmakla birlikte, ekonomi politikası yapıcıları devlet müdahaleciliği ile laissez faire stratejilerini karıştırırlar (Kurlantzick, 2016).

Devlet kapitalisti ülkeler bazı kesim tarafından ciddi bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Devlet kapitalizmini tehdit olarak değerlendirenlerden biri olan Bremmen (2010), bu görüşlerini řu Şekilde açıklamaktadır (Bremmen, 2010):

- Devlet kapitalizminin başlıca uygulayıcıları ćin¹, Rusya ve Arap monarşileridir. ćin ve Rusya ABD için Soęuk Savař döneminden düşman oldukları devletler iken, Arap lkeleri ise 1970'lerdeki petrol ambargosunun uygulayıcıları ve 11 Eylül saldırılarının destekileriydi. Dolayısıyla bu ülkeler ciddi bir potansiyel tehdit unsurudur.
- Dünya zerindeki bilinen petrol rezervlerinin dörtte üçü Ulusal Petrol Şirketlerinin kontrolü altında bulunmaktadır. Bu şirketlerin kötü yönetimi, yolsuzlukları ve etkinsizliği ise herkes için enerji maliyetlerini yükseltici bir etkiye sebep olacaktır.
- Devlet kapitalizmi uygulayan hükümetler diğer gelişen piyasalarda riskli yatırımlar yapmaktadırlar. Bu bağlamda ćinli bir Ulusal Petrol Őirketi istikrarsız bir ülkede petrol, gaz, mineral ve metallere uzun dönemli erişimi eline aldığı zaman, Pekin

¹ Bremmen (2010) ćin'deki ekonomik modelin 'devlet kapitalizmi' olduęunu belirtmektedir.

yüksek finansal kayıplara maruz kalmaktadır ve bu da potansiyel olarak ciddi sonuçları beraberinde getirmektedir.

- Devlet kapitalizminin avantajları ülkeleri, yüksek riskli politik stratejiler izlemeye ve serbest piyasa demokrasilerinin kabiliyetini azaltmaya teşvik edebilir. İran hükümeti petrol üretiminden elde ettiği geliri nükleer program oluşturmak için kullanmaktadır. İran'ın ürettiği enerjiye ihtiyaç duyan Çin ve Hindistan gibi ülkeler, bu ülkeye uygulanan yaptırımları reddedecektir.
- Rusya gibi enerji zengini ülkelerin politik kazanç uğruna musluğu kısma riski mevcuttur. Bu bağlamda doğal gaz arzının yavaşlatılması Batılı ülkeler için bir tehdittir.
- Dış hükümetler devlet kapitalizmi araçlarını serbest piyasa demokrasilerinin ulusal güvenliğini bozmak için de kullanabilir. Rusya, Çin ve diğerleri Batılı ekonomilerdeki istikrarı bozmak için ya da Batılı hükümetleri uluslararası finansal kurumlardaki güçlerinin bir kısmından feragat etmeye zorlamak için bu güçlerini kullanıyor olabilirler.

Bremmen'in bu değerlendirmesini eleştiren Kurlantzick (2016), onun da bazı diğerleri gibi ayırt edilmemiş bir değerlendirme olduğunu ifade etmektedir. Kurlantzick'e göre; demokratik devlet kapitalistleri bölgesel ve uluslararası ekonomiye yalnızca devlet kapitalisti olmaları sebebiyle bir tehdit oluşturmamaktadırlar. Demokratik devlet kapitalistlerinin şirketleri silah olarak kullanmaları, ticari anlaşmazlıklar oluşturmaları ya da bölgesel ve uluslararası güvenlik açısından tehdit oluşturmaları serbest piyasa ekonomilerinden daha olası değildir (Kurlantzick, 2016).

Nesanır (2020) ise konuya ekolojik bir bakış açısı ile yaklaşmakta, uygulanan devlet kapitalizminin bu salgınlara yol açtığını söylemektedir. Buna göre, koronavirüs 1918 İspanyol gribinden bugüne yaşanan altıncı küresel salgındır ve salgının kökeni hayvanlar olsa da esas ortaya çıkış sebepleri insan faaliyetleridir. Zira orman örtüsünün %25'inden çoğunun kaybolması ile insanların ve çiftlik hayvanlarının vahşi yaşam ile temas olasılığı artmakta; bu temaslar ise hastalık bulaşma riskini artırmaktadır. Nesanır (2020) devlet kapitalizminin son üç yüz yıldır biyolojik çeşitlilik kaybına ve yok oluşlara, kimyasal kirliliğe, iklim değişikliğine, kara sistemi değişikliğine yol açtığını; bunların vahşi hayvanların yaşam alanlarının yok olmasına, hayvanların taşıdığı patojenlerin insanlara taşınmasına, ekolojik olmayan yerleşim sahalarının oluşmasına ve doğanın yağmalanmasına sebep olarak salgınlara ortam sunmuştur (Nesanır, 2020).

Pandemi Sonrası Gelecek Senaryoları: Devlet Kapitalizmi 5.0'a Doğru mu?

Devlet kapitalizminin dalgalarından bahsederken Bremmer'in bu rejimi dört dalga olarak ele aldığından, dördüncü dalgayı da 2008 küresel krizin başlangıcı ile değerlendirdiğinden bahsetmiştik. 2008 krizi sonrasında küresel ekonomide en liberal ekonomi olduğu sıklıkla belirtilen ABD'de dahi korumacılık eğilimlerinin arttığı, Çin ile arasında ticaret savaşının yaşandığı bir dönem söz konusu oldu. Bu bağlamda, Trump yönetiminin bir tür devlet kapitalizmi uygulamakta olduğu dahi ifade edildi (Sumner, 2018). Brexit sonrası dönemde İngiltere'de 'Singapur modeli' benimseneceğine dair konuşmalar geçti (Dixon & Alami, 2020). Son bir yıldır ise koronavirüs salgını ile mücadelede dünyada müdahaleci politikaların

daha da arttığı bir dönem yaşamaktayız. Peki, bu gelişmeler acaba devlet kapitalizminin yeni bir evresinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir mi?

Bahsi geçen durum değerlendirmesine geçmeden evvel, devlet kapitalizminin merkantilizme ilişkin değerlendirmesine ışık tutmak faydalı olacaktır. Bremmer (2010)'e göre; devlet kapitalizmi basit biçimde bir 21. yüzyıl merkantilizmi değildir. Zira DTÖ serbest ticaret ve ekonomik büyüme arasında istatistiksel bir ilişki olduğunu ortaya koymuş; 2009 yılında Londra'daki G20 toplantısında ise Rusya ve Çin liderleri dünya ticaretindeki artışın yarım yüzyıllık refah artışını desteklediğini ve daha önceki dönemlerde uyguladıkları korumacılık hatalarını tekrarlamayacaklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, Bremmer (2010) merkantilizmin etkisinin devam ettiğini söyler. Hükümetler taahhüt ettikleri ulusal çıkarlara ulaşmak için ekonomilerine müdahale etmektedirler. Bu kapsamda, korumacılığı uygulamanın derin ve daha etkili yollarını bulmuşlardır. En liberal devletler dahi korumacı uygulamalara yer vermektedirler. Merkantilistlerin değerli madenleri stoklaması gibi, Çin'in 21. yüzyıl dış politikasının da petrol, gaz, metal ve minerallerin uzun dönem arzını elde tutmaya yönelik politikalar olarak değerlendirmektedir (Bremmer, 2010). Bu bağlamda, Çin'in 2013 yılında ortaya koyduğu 'Kuşak-Yol Girişimi'nin de, her ne kadar Çin tarafından 'kazan-kazan' ilkesine dayandığı ileri sürülse de, Çin'in enerji güvenliğine ve ticaret hakimiyetine hizmet edecek bir strateji olarak değerlendirildiğini hatırlamakta fayda vardır. Aslında işbirliği çerçevesinde Afrika'da yapılan kara ve demiryolu inşası, limanlar, boru hatları, madenler vb. yatırımların, Çin desteği olmaksızın yapılamayacağı kabul edilmektedir. Bununla birlikte, Çin'in işbirliği çerçevesinde izlediği politika, soru işaretleri de oluşturmaktadır. Zira Çin, yaptığı yatırımlarda ortaklığa girişmekte ve bu ortaklıklarda yüksek oranda hisseyi elinde bulundurmaktadır. Mesela; Namibya'da gerçekleştirdiği uranyum madeninin %90 oranında hissesi Çin Genel Nükleer Güç Grubuna, %10 hissesi ise Namibya hükümetine aittir². Ayrıca, Afrika ülkelerinde yaptığı yatırımların karşılığında bu ülkelerden kaynak alan Çin'in, yatırımların maliyetini olduğundan daha yüksek tahmin ederek, bu yatırımları bölgenin kaynaklarını sömürü aracı olarak kullandığı yönünde de eleştiriler yapılmaktadır³. Çin'in dış politikasında enerjinin belirleyiciliği, 1990 sonrasında gerçekleşmiştir. Küresel performansındaki yükselişle birlikte artan enerji ihtiyacını karşılama ihtiyacı ile enerji güvenliğine özel önem veren Çin'in, özellikle Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'ya yöneldiği görülmektedir (Atagenç, 2012). Çin'in bu bölgelerde uyguladığı politikaların genel olarak enerji merkantilizmi olduğu belirtilmektedir. Bu sürecin öncesine bakıldığında, Çin'in enerji politikasını yönlendiren üç kuruluş ile karşılaşmaktadır: Çin Ulusal Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation – CNPC), Çin Petrol ve Kimyasal Şirketi (China Petroleum and Chemical Corporation – SINOPEC) ve Çin Ulusal Kıyı Petrol Şirketi (China National Offshore Oil Corporation – CNOOC). 1990'ların başında Çin, ulusal petrol şirketlerinin Çinli olmayan firmalar ile işbirliğine gitmesini destekleyen bir yasa değişikliğine gitmiştir. Bu yasa değişikliği sonrasında, Çin devlet petrol şirketlerinin dışa yönelimi başlamıştır (Ziegler and Menon, 2014).

²https://www.nytimes.com/2017/05/02/magazine/is-china-the-worlds-new-colonial-power.html?_r=2 (12.03.2021).

³<http://almariam.com/2017/09/27/chinese-investments-in-africa-chopsticks-mercantilism/> (12.03.2021)

Scott (2015), küresel kriz sonrası kapitalizmi değerlendirirken iki faktörün önemli belirleyici olduğuna değinmiştir: *teknoloji ve doğal kaynak güvenliği*. Teknolojinin tek başına yıkıcı bir güç olduğunu belirten yazar, yeni bir teknolojinin hem demokratik hem otokratik toplumların kapitalist sistemin gelecek yıllardaki değişimi ile nasıl başa çıkacakları hususunda önemli olduğunu söylemektedir. Teknolojik gelişmeler yaşanırken Çin, Rusya ve İran gibi ülkeler siber savaş yeteneklerini artırırken, daha açık politik sistemin olduğu ülkelerde bu değişim fikirlerin ve bilginin akışı şeklinde olmaktadır. Bu bağlamda özel sektör güdümlü ekonomiler devlet kapitalizmi ile rekabet ederken teknolojinin buradaki rolünün önemli olduğu belirtilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, doğal kaynak güvenliği de 21. yüzyılda da iktisat politikası yapıcılarını etkileyen bir unsurdur ve özel şirketler ile Ulusal Petrol Şirketleri arasındaki rekabet burada da karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda bahsedilen, Çin şirketlerinin doğal kaynak arayışı ve bunları garanti altına alma girişimleri bunun bir kanıtıdır. Bunun yanı sıra Brezilya ve Rusya'nın da Afrika'da birtakım faaliyetleri vardır. Ayrıca Hindistan'ın özel ve kamu şirketlerinin, Japonya'nın özel şirketlerinin ve Avrupalı özel şirketlerin de faaliyetleri söz konusudur. Özetle; doğal kaynak politikası da özel sektör ve devlet güdümlü kapitalizmin çarpışma alanlarından biridir (Scott, 2015).

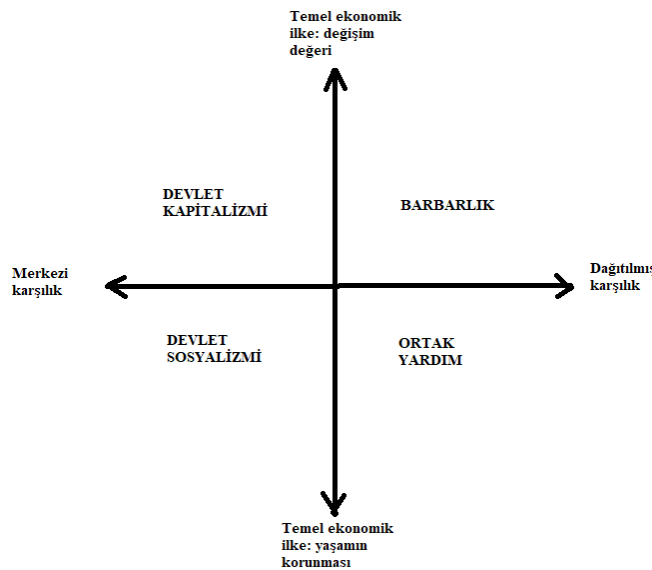
Öte yandan, koronavirüs salgınının liberal ekonomilerde devlet kapitalizmine yönelik uygulamaları artırdığı da sıklıkla dile getirilmektedir. İspanya'da özel hastanelerin devletleştirilmesi, İngiltere'de çeşitli ulaşırma türlerinin millileştirilmesi olasılığı, Fransa'nın büyük şirketleri millileştirmeye hazır olduğunu belirtmesi buna örnek olarak gösterilebilir (Mair, 2020). Küresel ekonomik sistemde koronavirüs salgını ile birlikte bir değişim yaşanacağı görüşü, Dünya Ekonomi Forumu (DEF) tarafından ortaya atılan 'Büyük Sıfırlama (Great Reset)' fikri ile de desteklenmektedir. DEF'in kurucusu ve yöneticisi Klaus Schwab'ın 2020 yılında yayımladığı kitapta, salgının mevcut küresel ekonomik sistemin zayıflıklarını daha da belirgin hale getirdiği; kriz sürecinin ekonomileri daha adil ve daha yeşil sürdürülebilir bir geleceğe yönlendirmek adına birtakım kurumsal değişiklikler ve politika tercihleri yapma fırsatı sunacağı ifadeleri yer almaktadır. Olası bir değişimin büyüklüğü ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods ile oluşan kurumlardan bahsedilerek örneklendirilmektedir (Schwab ve Malleret, 2020).

Peki, koronavirüs salgını piyasaya yönelik ne tür eleştirilerin oluşmasına sebep olmuştur? 1980'lerde neoliberalizmin popüleritesinin artması sonucu laissez faire modeli yeniden ortaya çıkarak, hükümetlerin özel kesimin karar süreçlerine müdahil olmadığı bir dönem başlatmış oldu. Özel sektör sadece yurtiçi regülasyon çabalarını engelleyerek değil, düşük işgücü maliyeti ve çevresel düzenlemelerden de yararlanarak karını artırdı. Bu durum ücretler ve çevresel koruma üzerinde bir baskı oluşturdu. Sonuç ise arz zincirinin, firmaların karlarını en çok artıracabilecekleri şekilde yoğunlaşmasını sağlamak oldu. Bu şekilde yoğunlaşmış arz zinciri ise hükümetlerin pandemiye karşılık verme yeteneklerini zayıflattı. (Baltzan, 2020). Baltzan burada laissez faire modeli ile serbest girişime dayalı sistem arasındaki farklılığa da vurguda bulunur. Buna göre; laissez faire modeli rekabeti korumak için dahi olsa hükümet müdahalesinin olmamasına dayanırken, serbest girişim ise rekabetçi piyasanın gelişimine ve devamlılığına odaklanarak gerekli ölçüde devlet müdahalesine yer verir. Pandeminin başlangıç dönemlerinde tıbbi ekipmanlara erişimde küresel ölçekte sıkıntılar yaşandığı

görüldü. Ülkeler kendi ülke vatandaşlarına öncelik sağlamak adına birtakım ticaret kısıtlamaları ve tarife uygulamalarına yöneldi. Uluslararası örgütler bu duruma kısıtlamaları kaldırarak karşılık verseler de bu uygulamalar sorunun esas kaynağını görmekten oldukça uzaktı. Sorunun esas kaynaklarından biri, üretimin az sayıda birkaç ülkede yoğunlaşmasıdır. Üretimin yoğunlaştığı bu ülkelerde arz zinciri bozulduğunda ise diğer tüm ülkeler de bundan etkilenmiştir. Bunun örneği, küresel maske ve kişisel koruyucu ekipman üretiminin yarıya yakınının Çin’de gerçekleşiyor olması ile kendini göstermiştir. Ancak burada, söz konusu ekipmanların üretiminin Çin’de yoğunlaşmasının karşılaştırmalı üstünlüklerin sonucu olmadığını da vurgulamak gerekir. Bu yoğunlaşma daha ziyade otoriter politik güce sahip olan bir devlet kapitalisti olarak Çin’in, sermayeyi çekmek için düşük maliyet avantajını yerine getirecek işçi haklarını bastırma, düşük çevresel standartlar gibi uygulamalarına dayanmaktadır. Böylece küreselleşme coğrafi arz zinciri yoğunlaşmasını kolaylaştırmıştır. Sorunun diğer ve daha önemli görülen kaynağı ise kapasitenin yetersiz olması olarak ifade edilmektedir. Ekonomik etkinliğin maksimizasyonu, normal zamanlardaki talebi karşılamaya uygun üretim kapasitesine sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu da acil durumlarda ihtiyaç duyulan ilave kapasiteye sistemin yanıt vermemesine sebep olmaktadır. Bu sorun ise ventilatör gibi daha ileri teknoloji ürün üretiminde sıkıntı yaratmıştır (Baltzan, 2020).

Mair (2020) koronavirüs salgınının ekonomik perspektiften dört olası sonucundan bahsetmekte, bu değerlendirmeyi yaparken de iki temel faktörden hareket etmektedir: ‘değişim değeri’ ve ‘merkeziyetçilik’. Değişim değeri ile kastedilen mal ve hizmetlerin ne ölçüde rağbet gördüklerine, yani ne kadar kullanım değerine sahip olduklarına göre piyasa tarafından belirlenen değerdir. Merkeziyetçilik ise organize etme sürecinin komuta eden bir tek güç tarafından mı yoksa çok sayıda küçük birim tarafından mı gerçekleştirileceği ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkması muhtemel dört sonuç söz konusudur: devlet kapitalizmi, barbarlık, devlet sosyalizmi, ortak yardım.

Şekil 4: Ekonomik Perspektiften Pandeminin Olası Sonuçları

Kaynak: Mair (2020).

Devlet kapitalizminde ekonominin temel rehberi yine değişim değeridir, ancak piyasanın krizi yönetmede başarısız olduğu ve devletin desteğine ihtiyaç olduğu bilinmektedir. En kötü senaryo olan barbarlık senaryosunda, değişim değeri yine ekonomik açıdan temeldir ve hastalık veya işsizlik sebebiyle piyasanın dışına itilmiş kesime destek sağlanmasına karşı çıkılır. Devlet sosyalizmi senaryosunda, piyasada ne kadar değer yarattığı ile ilgilenmeksizin herkese doğrudan ödemeler yapılır. Bu ödemeler piyasaları korumak amacıyla değil, yaşamı korumak amacıyla gerçekleştirilir. Devlet sosyalizminin, devlet kapitalizmi çabalarının ve uzun süren pandeminin sonucu olarak gerçekleşeceği belirtilmektedir. Derin bir depresyonun yaşanması, arz zincirinde bozulmaların gerçekleşmesi, standart Keynesyen politikalar ile talebin artırılmaması durumunda devletin üretimi devralmasının bu sonuca yol açabileceği ifade edilmektedir. Kaçınılması gereken sonuç ise otoriterizmdir. Ortak yardım senaryosunda ise devletin tanımlayıcı bir rolü yoktur. Bundan ziyade bireyler ve küçük gruplar desteği organize ederler ve toplulukları ile ilgilenirler. Mair (2020), koronavirüs salgını karşısında ülkeler açısından ulusal düzeyde mevcut durumun şimdilik devlet kapitalizmi olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, küresel açıdan aşya erişimde ve aşlamada yaşanan eşitsizlik ise Dünya Sağlık Örgütü başkanının da belirttiği gibi ‘feci bir ahlaki çöküş’e işaret etmektedir. Zengin ülkelerin aşları kapatması ve düşük gelirli ülkelere çok düşük miktarda aş ulaşması sebebiyle, yaşanan bu süreç barbarlık olarak değerlendirilebilir.

Guinan vd. (2020) ise geleceğe yönelik üç olası senaryodan bahsetmektedir. İyi (the good) olarak nitelendirdikleri sonuçta; kriz daha üretken, lokal, sosyal ve demokratik bir ekonomik sistem kurmak için fırsat olarak tanımlanır. Bu senaryoda, koronavirüs salgını ile oluşturulan sosyal dayanışma ve karşılıklı yardımın sonucu olarak, hükümet ve vatandaşlar bir işbirliği ve uyum halinde daha kapsayıcı bir ekonomi inşa etmek için çalışırlar. Kötü (the bad) olarak nitelendirilen sonucun, 2008 krizi sonrasındaki sürecin aynısının gerçekleşmesi ve küresel neoliberal kapitalizmin yeniden kurulması ile olacağını belirtirler. Bu senaryo, bankalar ve şirketler kurtarılırken kalan kesime daha az ilginin gösterildiği, bu kurtarmanın maliyetinin kamu kesimine ödendiği, hükümet müdahalesinin gevşetilmesi gerektiği, sonuç olarak ise ekonominin daha önceki mevcut adaletsizliklerinin artması ile sonuçlanacak bir senaryodur. En kötü (the ugly) senaryoda ise devlet otoritesini şirket kapitalizmi ile birleştiren ve ‘felaket’ olarak niteledikleri sonuç bulunmaktadır. Böyle bir sonucun, zaten gerilim altında olan demokratik yapıyı tehdit edebileceği ifade edilir. Bu tür bir senaryo, kriz süresince oluşturulan ve temel özgürlükleri kısıtlayan yeni yasalar ile hükümetin büyük şirketleri ve finansal eliti desteklemek için çalıştığı yeni bir müdahaleci devlet kapitalizmi ile sonuçlanabilir.

Sonuç

Son bir yıldır bütün dünya ülkelerinin hem ekonomik açıdan hem sağlık açısından yıkıcı etkileriyle mücadele ettiği koronavirüs, serbest girişime dayalı ekonomik sistemin hem zayıflıklarını ortaya koymuş hem de krize karşılık vermediğini göstermiş; bu sebeple de kapitalizmin geleceğine ilişkin tartışmalar yeniden gündeme gelmiştir. Ülkelerin ekonomiye yoğun müdahalesinin yaşandığı bu dönemde, piyasa spektrumu üzerinde serbest piyasa ekonomilerinden devlet kapitalizmine doğru bir geçiş mi yaşandığı sorusu sıklıkla tartışılmaktadır. Kapitalizmin geleceğine yönelik yapılan değerlendirmelerde pandemi öncesi

ve pandemi sonrası arasında önemli bir farklılık olacağı ifade edilmektedir. Bu farklılığa ilişkin değerlendirmeler, devlet kapitalizminin yükselişte olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum aynı zamanda otoriter rejimlerin yükselişi, demokrasinin kötüleşmesi gibi endişeleri de beraberinde getirmektedir.

Öte yandan, 1918 yılından bu yana gerçekleşen altıncı küresel salgın olan koronavirüs salgınının devlet kapitalizminin bir sonucu olduğu yönünde değerlendirmeler de mevcuttur. Ekoloji temelli bu yaklaşım, devlet kapitalizmi çerçevesinde uygulanan politikaların sebep olduğu çevresel tahribat ile insan ile vahşi yaşam arasındaki sınırın ortadan kalkmasının bu tür salgınlara sebep olduğunu savunmaktadır.

Özetle, net bir çıkarım yapılması güç olsa da, koronavirüs salgınının son yıllarda Brexit, ticaret savaşları vb. şekillerde kendini gösteren değişime ivme kazandırdığı ve devlet müdahalesinin aktif olduğu bir dönemin kapısını araladığı söylenebilir.

Kaynakça:

Atağenç, Ömer. (2012). Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi. *Bilge Strateji*, 4 (6), 135-166.

Baltzan, Beth. (2020). Covid-19 and the End of Laissez-Faire Globalization, http://groundworkcollaborative.org/wp-content/uploads/2020/07/GWC2043_Globalization_2.pdf (Erişim tarihi: 15.02.2021).

Bekkevold, Jo Inge, Arve Hansen, Kristen Nordhaug. (2020). *Introducing the Socialist Market Economy. in The Socialist Market Economy in Asia – Development in China, Vietnam and Laos*, Eds. Hansen, Arve, Jo Inge Bekkevold, Kristen Nordhaug, Palgrave Macmillan: Singapore.

Bremmer, Ian. (2010). *Who Wins the War Between States and Corporations?*. Portfolio: USA.

Dixon, Adam, Ilias Alami. (2020). The Specter of State Capitalism. <https://developingeconomics.org/2020/03/26/the-specter-of-state-capitalism/> (12.02.2021)

Guinan, Joe, Jonty Leibowitz, Neil McInroy, Sarah Mckinley. (2020). Owing the Future – After Covid-19, a new era of community wealth building. Centre for Local Economic Strategies.

Kurlantzick, Joshua. (2016). *State Capitalism – How the Return of Statism Is Transforming the World*. Oxford University Press.

Mair, Simon. (2020). What will the World be like after coronavirus? Four Possible Futures. <https://theconversation.com/what-will-the-world-be-like-after-coronavirus-four-possible-futures-134085> (08.03.2021).

Nesanır, Nasır. (2020). Modern Devlet Kapitalizminin Bir Eseri: Covid-19. Covid-19 Pandemisi 9. Ay Değerlendirme Raporu.

Nölke, Andreas. (2014). *Introduction: Toward State Capitalism 3.0. in Multinational Corporations from Emerging Markets State Capitalism 3.0*, Ed. Nölke, Andrea, Palgrave Macmillan.

Pearson, Margaret, Meg Rithmire, Kellee S. Tsai. (2020). *Party-State Capitalism in China*. Harvard Business School Working Paper, No: 21-065.

Ricz, Judit. (2021). The Anatomy of the Newly Emerging Illiberal Model of State Capitalism: A Developmental Dead End?. *International Journal of Public Administration*, <https://doi.org/10.1080/01900692.2021.1874984>

Schwab, Klaus, Thierry Mallaret. (2020). *Covid-19: The Great Reset*. Forum Publishing.

Sumner, Scott. (2018). State Capitalism, Part 2. <https://www.econlib.org/state-capitalism-part-2/> (08.03.2021).

Yong, Wang. (2020). The Impact of the Pandemic on China and Its Relations with the World. *Global Asia*, 15(3): 8-13.

Ziegler, Charles E., Rajan Menon (2014). Neomercantilism and great-power energy competition in Central Asia and the Caspian. *Strategic Studies Quarterly*, 38 (4), 17-41.

https://www.nytimes.com/2017/05/02/magazine/is-china-the-worlds-new-colonial-power.html?_r=2 (12.03.2021).

<http://almariam.com/2017/09/27/chinese-investments-in-africa-chopsticks-mercantilism/> (12.03.2021)